

Český fašismus

ct24.ceskatelevize.cz/archiv/1294681-cesky-fasismus

30. 12. 2010

Český fašismus dnes většině lidí splývá s nacismem, kolaborací s Němci a tak i hrůzami druhé světové války. Ve skutečnosti tento pohled neobstojí, nebo alespoň ne zcela. Český fašismus v meziválečném období bylo sice extrémní hnutí, které se ostře vymezovalo proti prvorepublikové demokracii a jejím představitelům, ale zároveň bylo vždy silně protiněmecké. Navíc mezi jeho představiteli byly často osobnosti, u kterých lze mluvit o kolaboraci či zradě jen stěží. Nacistická okupace toto pak jen potvrdila. Skuteční přesvědčení fašisté se stáhli a k nacistům se připojili jen ti největší a nejodpornější kariéristé.

Zdroj: Wikipedia Autor: ČT24

O Českém fašismu hovořili v Historii.cs ze 16. prosince historik Pavel **Kotlán** a student historie Pavel **Baloun**. Ptal se moderátor a spoluautor pořadu publicista Vladimír Kučera.

Český fašismus. To je specifický druh lidské činnosti či stav duše některých lidí v naší historii, o němž nám dodnes není tak docela jasno. Zejména moje generace je postižena výkladem historie, v níž fašismus splýval s nacismem a kolaborací s Německem. Proti komu byli vlastně čeští fašisté?

Kotlán: Primárně byli proti Němcům a Židům. To byla červená nit celého českého fašismu, která se po celou dobu jeho existence v podstatě nezměnila. Ve chvíli, kdy český fašismus začíná opouštět protiněmectví, víceméně přestává být českým fašismem.

Na antisemitismus a antigermanismus se ale nabalovaly ještě další nesouhlasné prvky?

Baloun: To určitě. Linie vymezování se českých fašistů byla i stranicko-politická. To jest třeba vůči komunistům nebo vůči stranám, se kterými bojovali o voličskou základnu. To byli třeba agrárníci, lidovci, národní socialisté.

A můžeme najít i další rovinu, kde se vymezovali proti demokracii nebo představitelům demokracie. Meziválečná elita jako vědci, literáti, umělci v očích fašistů představovala největší zlo. A protože se tyto elity scházely například v zednářských lóžích, čeští fašisté (v souladu s ideologií italského fašismu a vlivy nacismu) zednáře odmítali a označovali je jako „židozednáře“.

Kotlán: V popírání představitelů demokratického systému je právě asi ten zlom mezi tím, kdy bylo to hnutí nacionální a kdy se stalo fašistickým. V počátcích nebyli čeští fašisté en bloc proti všem představitelům demokratického státu. Zpočátku byl dokonce i Masaryk hodnocen kladně. To ale nejpozději od poloviny 20. let mizí a jakýkoli představitel oficiální demokratické reprezentace je nějak potírán nebo je na něho útočeno. A to v čele s Edvardem Benešem, který byl hlavní figurkou, do které se střefovali.

Zednář, to mu neustále předhazovali...

Kotlán: Hanlivě byl nazýván Ben Ešeda, aby byl spojován s kdečím.

Vymezit se negativně je jednoduché. Měli ve svém vymezení čeští fašisté něco pozitivního?

Kotlán: Samozřejmě měli. Fašismus je založen na ideji, že jsou ti dobří a ti existenčně špatní. V jejich pojetí byli ti dobří Češi a Slováci, případně Slované. Proto byl český fašismus vždy proslovanský a teoreticky počítal i s projekty nějaké slovanské říše nebo slovanského státu.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

Čeští fašisté se, jak často sami uváděli, vymezovali vůči zlořádům doby. To byly poměry v tehdejší politickém systému Československa, bylo to brojení vůči pozici politických stran a vůči vnitřním poměrům v těchto stranách.

Dále tam byl výrazný prvek sociální, kdy čeští fašisté velice kriticky reagovali na skutečné či domnělé problémy doby, na nezaměstnanost, na krizové jevy v hospodářství, na postavení různých skupin obyvatelstva, mezi nimiž se snažili najít své příznavce.

Baloun: Jeden český historik charakterizoval fašismus jako nové víno ve starých nádobách. Ty staré nádoby jsou asi dvě. Z hlediska idejí 19. století byla první nádoba nacionalismus a druhá socialismus nebo vůbec řešení sociální otázky. Novým vínem ve starých lahvích, které vykvasilo během první světové války, by pak byl radikální nacionalismus, kdy fašisté žádají etnicky zcela homogenní národní stát, což první republika nebyla. A z hlediska idejí socialistických nebo sociálních je to řešení na bázi syndikalismu a korporativismu, respektive stavovského státu, jako byla třeba Itálie za dob Benita Mussoliniho.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Italský fašismus, spojený především s postavou Benita Mussoliniho,

se ideologicky snažil vytvořit korporativní stát. Hovořil o nadtřídní společnosti, kdy byly dosavadní sociální vrstvy, v tom marxistickém pojetí, nahrazeny korporátními cechy.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

Český fašismus se konstituoval v roce 1922. Je spojen s Moravou a s osobou žurnalisty Roberta Macha, který v tomto roce začal vydávat časopis Hanácká republika, později přejmenovaný na Národní republika.

Jednalo se o první skupinky českých fašistů, kteří ovšem neměli „fašismus“ přímo v názvu nebo se tak sami nenazývali –používali termín „červenobílí“. Pojmy se postupně upřesňovaly, až se ke konci roku 1922 postupně konstituoval název „čeští fašisté“ či „fašisté“.

Byla to ideologie levicová, nebo pravicová? Nebo jenom nedemokratická? Jak to je?

Kotlán: Zdržel bych se pravo-levého dělení, protože mimo intence demokracie to postrádá smysl. Spokojil bych se s tím, že to byla extrémní ideologie.

Kdybychom tam přesto chtěli hledat nějaké pravicové nebo levicové prvky, našli bychom tam obě skupiny prvků, takže je to bezpředmětné. Na jednu stranu se čeští fašisté oháněli konzervativními hodnotami, katolickou nebo vůbec náboženskou výchovou. A na druhou stranu usilovali o to stát se masovou stranou a mít silný stát, což jsou zase prvky, které se přiřazují levici.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

Pozice českého fašismu na komunální úrovni byly dlouhodobě patrné v některých oblastech Moravy, v západních a jižních Čechách a v části středních Čech. Pokud se jedná o početní sílu českého fašismu, tak ta v průběhu 20. let postupně narůstala. Kolem roku 1925 byl na základě šetření policejních orgánů kvalifikovaně odhadován počet organizovaných českých fašistů asi na 20.000 osob.

Baloun: Centrum českého fašismu byla Praha, později Brno a větší města jako Plzeň, České Budějovice nebo Olomouc. Zpočátku to tedy byl spíše městský problém, ovšem ve 30. letech se z toho stal spíše problém venkovský.

Kotlán: Zásadním zlomem byla hospodářská krize. Před ní se čeští fašisté pokusili uchopit česká města. Tam však ztratili hlavně poté, co je přestali podporovat národní demokraté. Ve 30. letech se proto zaměřili na venkov, který byl tradičně silnými stranami (v Čechách stranou agrární a na Moravě stranou křesťanskou nebo katolickou) hodně zanedbáván.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

Čeští fašisté sloužili demokratické pravici či krajní pravici v československém politickém spektru jako jakýsi klacek, kterým radikální pravicoví představitelé mohli někdy prezentovat své názory či vyostřit situaci, aniž by sami byli bezprostředně spojeni s konkrétními radikálními představami. I proto byli čeští fašisté financováni různými korporacemi, průmyslovými či hospodářskými svazy, i osobnostmi české pravice, například některými představiteli národně demokratické strany. Finanční podporu tak získali například od Tomáše Bati nebo Jiřího Stříbrného, který byl sice mimo pravici, ale jeho radikalismus ho v určité době k českým fašistům přibližoval. Dále můžeme hovořit o Edmundu Schwarzenbergovi, Jaroslavu Jindřichu Šternberkovi nebo Josefu Bartoňovi z Dobenína.

Nesmíme také zapomenout, že k politické praxi českého fašismu patřila značná míra brutality a násilí. Například počátkem 30. let při jedné z rvaček, kdy si čeští fašisté a komunisté vzájemně rozbýjeli schůze, byli i mrtví. Jedním z nich byl Emanuel Zahradníček, sociálně demokratický student, kterého při jedné schůzi v Praze ubili čeští fašisté.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Z násilných akcí českých fašistů je snad nejznámější sázavská aféra z roku 1927. Tehdy komando členů Národní obce fašistické ozbrojené revolvery přepadlo vilu rady Vorla na Sázavě a udělalo tam domovní prohlídku. Domnívali se, že u sebe Vorel skrývá materiály podepsané prezidentem Masarykem, které měly vést ke Gajdovu soudnímu pronásledování. Byla to fáma. Samozřejmě byli záhy zatčeni.

Poměrně málo známý je další pokus o vojenský převrat, zase svázaný s Národní obcí fašistickou. Ten už byl skutečně komický. Jeho vůdcem byl František Havelka, řídicí učitel z Písecka, který obcházel místní hospody a přemlouval zemědělce, aby s ním přepadli četnickou stanici ve Vodňanech.

Jeho plán spočíval v tom, že v čele šesti zemědělců překvapí a přemůžou četníky, převlečou se do jejich uniforem a potom budou pochodovat do Písku. Tam zase obsadí četnickou stanici, seženu další dobrovolníky a potom obsadí písecká kasárna. Tímto způsobem chtěl pokračovat až ke svržení vlády. Jak to vykládal po hospodách, místní se nechtěli dožít ostudy, že budou propírání tiskem, tak ho okamžitě udali četnictvu a to jej zatklo. Havelka byl nakonec pro přípravu převratu odsouzen k jednomu roku vězení.

Vznikla Národní obec fašistická v čele s Gajdou hned, jak se obecně předpokládá, nebo jak to bylo?

Baloun: Fašistická hnutí vznikají ve 20. letech a našli bychom několik základních skupin jejich představitelů. Jednak to byli před válkou relativně známí politici působící v předválečných stranách, kteří byli například během první světové války ze svých stran vyšachováni, vyřazeni, ať už jakkoli. V první republice platili za radikály, tedy nesouzněli s prvorepublikovou demokracií a žádali hlubší reformy daného systému. Od toho vede v případě těchto představitelů cesta, ne však vždy, k antidemokratismu.

Zároveň bychom ve fašistických řadách našli mladé lidi (studenty, ale také jejich vysokoškolské profesory), kteří nesouzněli s étosem

ruské revoluce a upozorňovali na nebezpečí komunismu a bolševismu v Československu. Tito intelektuálové pak své myšlenky, jak odmítat tyto principy, hledali třeba v italském fašismu. A rovněž bychom mezi českými fašisty našli sociální skupinu, kterou můžeme charakterizovat jako střední vrstvu, která se bála o svůj sociální statut. Například živnostníky.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

Národní obec fašistická vznikla v roce 1926 sloučením předchozích fašistických skupin, které zde působily již od roku 1922. Slučovací trend byl vnímán jako nezbytný pro to, aby překonal trvalou rozpolcenost a roztržštěnost dosavadních fašistických organizací. Toto pnutí či určité odstředivé tendence se v rámci Národní obce fašistické po celou dobu její existence nepodařilo odstranit. Stále zde byl latentní spor například mezi českými fašisty a moravskými fašisty, neboť ti moravští se vnímali jako ti pravověrní, kteří patřili k otcům zakladatelům.

Baloun: Radola Gajda byl mladý legionářský generál, jehož hvězda stoupala vzhůru už v průběhu první světové války, takže když se objevil v první republice, očekávala se od něj nadějná kariéra. Ovšem od samého počátku se jeho jméno, ať už z jakýchkoli důvodů, objevovalo v souvislosti s organizacemi českého fašistického hnutí a zároveň spekulacemi o tom, že bude proveden nějaký vojenský puč.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

Radola Gajda byl k českým fašistům spíše zahrán okolnostmi, než že by to byl jeho názor, ke kterému by dlouhodobě tíhnul. Gajda se stal generálem ve 26 letech a ovlivnila ho i skutečnost, že v předchozím období svého života pobýval na Balkáně, kde vstřelil hodně z tamní mentality. Tyto osobnostní předpoklady vedly k tomu, že se jako osobnost, která by měla ve veřejnosti sehrát

významnější roli, příliš nehodil do politicko-spoločenských poměrů první republiky. Samozřejmě měl jisté charisma, které mu ale třeba právě na politické scéně poněkud škodilo.

Baloun: Gajda byl nakonec z armády vyloučen v roce 1926, přičemž dochází k osobním sporům s představiteli státu, Benešem, Masarykem, a zároveň i ke sporům uvnitř armády. V roce 1927 se pak dostává do čela základního hnutí českého fašismu, kterým byla Národní obec fašistická.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

V roce 1926, kdy se v Polsku dostal k moci Piłsudski, byli čeští fašisté vnímáni v prostředí Hradu jako stále narůstající hrozba. V tomto období se Gajda dostal do situace, kdy začal být různými kruhy vnímán buď jako nebezpečí pro československou demokracii, anebo jako naděje pro určité skupiny radikální pravice.

Kotlán: Když se snažíme porovnat jednotlivé druhy fašismu (nacismus i český fašismus), vždy mají přirozeně něco ideologicky společného, ale mají toho i mnoho rozdílného, například to antiněmectví. Český historik František Bauer, který byl členem Národní obce fašistické, k tomu poznamenal, že český fašismus program nemá, že programem českého fašismu je Gajda. Byl to vůdcovský princip, ale to bylo v intencích fašismu, protože to samé můžeme říct o nacismu: nacismus nemá program, programem nacismu je Hitler.

Baloun: U českého fašismu to platí dokonale, protože hledat v českém fašismu skutečně ideově hluboké myšlenky je obtížné, téměř nemožné. Ideoví představitelé byli jaksi jiného zrna a v samotných organizacích českých fašistů se příliš neobjevovali. Do jisté míry skutečný ideový vůdce Národní obce fašistické, zejména na konci 20. let, byl Jan Scheinost, budoucí aktivistický novinář v Protektorátu Čechy a Morava.

K fašismu se od jeho počátku, ale i později, hlásila řada lidí, do kterých by to člověk neřekl. Byl to například profesor František Mareš, bojovník za pravost Rukopisů, nebo Viktor Dyk, také o Macharovi se říká, že měl jisté sympatie, a dokonce i o Šaldovi. Jak se mohli takovíto lidé hlásit k něčemu, co jste už nazvali bezobsažným a se špatnými vůdci?

Baloun: Oni se nehlásili k českému fašismu. A pokud ano, tak to byl třeba František Mareš, který se hlásil k českému fašismu na ideově intelektuální úrovni. Ale pokud ti ostatní, jako třeba Viktor Dyk nebo Josef Svatopluk Machar, čerpali z fašismu nebo se k němu nějak vyjadřovali, vyjadřovali se k fašismu italskému a k italské ideologii.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

I někteří jiní představitelé kultury, například spisovatel Holeček či Božena Viková-Kunětická, kteří byli tradicionalisty a byli konzervativně založeni, vnímali fašismus jako ideový proud, který může zbrzdit či zastavit modernizační trendy, ke kterým v evropské společnosti docházelo a které vnímali v podstatě negativně.

Kotlán: Dnes jsme strašně chytrí, ale tehdy ještě žádná zkušenost s fašismem nebyla. Nebyla zkušenost likvidačních táborů, nevědělo se, kam může zajít fašismus ve své nejradikálnější podobě. Proto byla hranice mezi nacionalismem a českým fašismem strašně úzká a tehdy pro lidi vlastně nerozlišitelná. Vždyť i sám představitel národních demokratů a náš první premiér Karel Kramář považoval fašismus ve 20. letech za něco příznivého, vhodného pro českou společnost. Kramář prohlásil: „Zaplaťpánbůh za to, i když se to jmenuje fašismus.“ Takže těžko soudit další, kteří o tom věděli ještě méně, jako byli intelektuálové.

Čím si vysvětlujete, že fašisté v první republice nikdy nezískali společenskou podporu?

Kotlán: Neměli schopné muže, neměli schopného řečníka. Gajda rozhodně nedosahoval úrovně Mussoliniho nebo Hitlera, ani nebyl

schopný stranu vést k vítězství, aby se stala masovou. Druhý důvod byl, že Češi a Slováci vytvořením československého státu v podstatě získali, co chtěli, a neměli v sobě něco nevyrovnaného, neměli potřebu dosáhnout víc. Oproti tomu Itálie, byť vítězný stát v první světové válce, neustále válčila s reminiscencemi na Římskou říši. A obdobně si Německo rozhodně nemyslelo, že velmocenské postavení, které má, je ve společnosti nějak reflektováno.

Baloun: Hvězda českých fašistů relativně stoupala ve 30. letech. Určitě v letech 1931 až 1933, než došlo k události, kdy za lednové noci roku 1933 částečně ozbrojená skupina členů Národní obce fašistické přepadla kasárna v Brně-Židenicích.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Bývalý nadporučík československé armády Ladislav Kobsinek zorganizoval skupinu přibližně šesti desítek různě manuálně pracujících a nezaměstnaných mužů z brněnské oblasti (především z Bučovicka a okolí) a v noci přepadli kasárna 43. pěšího pluku v Brně-Židenicích. Domníval se, že posádku ovládne a potom vyhlásí převrat, ke kterému se přihlásí ostatní vojenské posádky. A s těmi pak potáhne na Prahu a novou hlavou země ustanoví generála Gajdu.

Samozřejmě během hodiny byl tento směšný operetní puč zlikvidován. Bohužel tam byl jeden mrtvý, protože jednoho z útočníků zastřelili vojáci. Sám Kobsinek uprchl do Itálie s bratrancem Gajdy Duchoslavem Geidlem. (Geidl byl tehdy velmi mladý chlapec, a jak říkal později svým příbuzným, v podstatě vůbec netušil, do čeho jde, a domníval se, že půjde na ples. Aspoň tak to po letech sám vysvětloval.) Byli vydáni, došlo k velkému soudnímu procesu.

Kobsinek byl odsouzen ke 12 letům vězení. Vyšetřován byl i Gajda a další čelní představitelé Národní obce fašistické. A i když tisk tehdy říkal, a dodnes se to objevuje, že akci Gajda připravil, na základě

dochovaných materiálů se domnívám, že je to prakticky nemožné. Tak zkušený polní velitel, jakým Gajda byl, by něco takhle doslova ubohého připravit nemohl.

Kotlán: Puč neměl žádný dopad na vzrůst českého fašismu, alespoň co se týká venkova. Tam členská základna nadále vzrůstala, ačkoli bylo vedení v čele s Gajdou částečně ochromeno. A i když vzniklo několik skupin, které usilovaly o vedení v Národní obci fašistické, a zdálo se, že český fašismus je v rozkladu, základna dál vzrůstala. Jenom to dosvědčuje, že čeští fašisté neměli natolik schopné funkcionáře, kteří by stranu vedli k velkému vítězství.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Zajímavý byl osud vůdce židenického puče Ladislava Kobsinka. Na jaře 1939, ještě za druhé republiky, byl podmíněně propuštěn. Později vstoupil do Vlajky a stal se důstojníkem Svatoplukových gard, polovojenského křídla Vlajky. Na konci války přijal německé občanství a vstoupil do wehrmachtu. Po válce se pokusil utéct za hranice, ale byl zatčen a odsouzen k dalším 12 letům vězení, tentokrát za kolaboraci.

Velmi často se tvrdí, že byl v roce 1955 odsunut a krátce nato zemřel v Německu. Je to pravda jen částečně. Skutečně byl jako řada dalších retribučních vězňů v roce 1955 propuštěn v rámci amnestie a odsunut do Spolkové republiky. Ale tam se z tohoto prvorepublikového rabiáta stal slušný středostavovský občan, který pracoval dlouhá léta v továrně na aparáty jako vedoucí kontroly a zemřel v roce 1988 v Německu.

Baloun: Od roku 1933 do roku 1935 dochází k období, kdy se fašistická základna nedá příliš vysledovat. Regionální funkcionáři jsou v důsledku židenického puče vyslýcháni, trestáni, a pokud jsou třeba státními zaměstnanci, jsou dokonce přemisťováni na jiná místa v republice.

To se myslím projevilo. Podíváme-li se totiž na výsledky parlamentních voleb v roce 1935, tak Národní obec fašistická získává

2 % voličských hlasů. To je relativně málo na to, že v některých oblastech (na venkově v jihozápadních nebo ve východních Čechách a na jižní Moravě) v době hospodářské krize fašisté ovládají některé radnice nebo jsou v zastupitelstvech.

Kotlán: V jižních Čechách, na jižní Moravě nebo až na Slovácku vznikaly celé černé koridory, jak se tomu říkalo, kde mělo množství obcí, zvláště do 5.000 obyvatel, silné zastoupení českých fašistů. Čeští fašisté toho, bohužel pro ně, nijak nevyužili a toto hnutí na českém venkově nezorganizovali. V dalších letech pak, asi i vlivem blížícího se Mnichova nebo německých snah o odtržení, jejich činnost na venkově postupně upadala.

Jak se čeští fašisté chovali kolem Mnichova? Vždyť to přece pro ně, jak to mám neustále zafixováno, měla v tu chvíli začít živná doba?

Baloun: Od roku 1935 do roku 1938 členská základna českých fašistů upadá. Myslím, že je to důsledkem toho, že je republika ohrožena a její obyvatelé se opět stmelují. Hospodářská krize obyvatelstvo vedla k pochybám o celém státu a o demokratickém zřízení, ohrožení nacistickým Německem přivedlo obyvatele zpátky k republice, kterou byli ochotni bránit. Fašisté tak najednou ztrácejí živnou půdu a zároveň částečně souzní s celospolečenským problémem a jsou ochotni bránit nikoli republiku, ale národ.

Kotlán: Také začínají mít ideologický problém. Český fašismus byl ostře protiněmecký, na druhou stranu část českých fašistů obdivovala Hitlerův radikální postup, takže začala sympatizovat s Němci a s nacismem vůbec.

Čili protiněmeckví začíná najednou mizet?

Kotlán: Nedá se říct, že úplně mizí, ale každopádně tyto rozdílné názory jednotlivých funkcionářů částfašistických jednot ochromují.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

Radola Gajda napsal dopis prezidentu Benešovi, v kterém se dával do služeb na straně obrany republiky. Konec konců i jednotlivé fašistické organizace či složky organizovaly různá shromáždění či aktivity na podporu obrany státu. Současně však musíme říct, že český fašismus se po celou dobu své existence nikdy nezabavil antiliberalních stanovisek, svého antisemitismu a značné míry demagogie ve svém vystupování.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Část prvorepublikových nacionalistických fašistů se stáhla z politického života, část ovšem přešla na vyloženě proněmeckou pozici. Je to vidět u Vlajky, která se sice ve 30. letech stavěla jasně protiněmecky. V období druhé republiky a její ilegální činnosti se ovšem vyměnila vedoucí garnitura a přišla nová, reprezentovaná především Janem Rysem-Rozsévačem. Ta přechází vyloženě na proněmeckou pozici, hlásí se k německému nacionálnímu socialismu a v letech okupace se stává nejpočetnější a nejvíce nenáviděnou kolaborantskou organizací, doslova symbolem kolaborace.

Kotlán: Čeští fašisté nepochybně cítili v druhé republice určitou šanci. Ukázalo se to v několika dnech před březnovou okupací v roce 1939. Tehdy si mysleli, že by na základě ideové spřízněnosti s německým nacismem mohli nacistům nabídnout, že budou řídit český stát v duchu fašistických myšlenek, byť českého fašismu. Nedošlo k tomu, protože pro nacisty nebylo výhodné vrhnout se do tak dobrodružného projektu, jako byli právě čeští fašisté.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Čeští fašisté byli známi poměrně násilnými projevy, a Němci potřebovali v protektorátu klid, a ne hasit ještě tyhle rozbroje. Také věděli, že nemají faktickou politickou sílu, že to jsou křiklouni a že jimi většina národa v podstatě pohrdá. Naši fašisté tak pro ně

neměli větší hodnotu. Možná je měli v prvních měsících protektorátu jako jakousi politickou rezervu, to ale velmi brzy skončilo.

Baloun: Německé okupační úřady nepodporovaly dobrovolnou kolaboraci, kterou představovali čeští fašisté, třeba Vlajka.

Podporovaly kolaboraci vynucenou, která vzniká ze samé brutality okupačních úřadů. To jest, jedinec je donucen ke spolupráci, protože je ohrožena jeho existence, nebo cítí ohrožení existence samotného národa.

Takovým představitelem byl třeba Emanuel Moravec, který byl podporován okupačními úřady a který vedl spory s Vlajkou. Nakonec se německé úřady v letech 1942 a 1943 jednoznačně rozhodly podpořit v těchto soubojích Emanuela Moravce a vedení Vlajky poslaly do koncentračního tábora v Dachau.

Čili Rys-Rozsévač, známá postava české kolaborace, neměl šanci?

Kotlán: Nacisté potřebovali schopné lidi, kteří budou řídit protektorát. A to, že je někdo ideově spřízněný, že přestoupil na nacistickou bázi, není zárukou, že stát bude fungovat tak, jak nacisté potřebovali. Takže je to sice hezké, že se někdo stal českým nacistou, ale neznamena to, že by byl povolán řídit kolos, jakým je stát.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Morava je z pohledu fašistických a nacistických skupin velmi zajímavá, protože jich tam vzniklo hned několik. Jednou z nejznámějších a nutno říci nejbizarnějších, byla Národopisná Morava, která je spojena s Jožou Uprkou a především s jeho synem. Zajímavá je především tím, že tam vznikly akcenty možného odtržení Slováků od území protektorátu a připojení ke Slovenskému štátu. (Němci tuto myšlenku zcela rázně smetli ze stolu.) Jsou rovněž známy výpravy představitelů Národopisné Moravy za K. H. Frankem a dalšími představiteli protektorátní politické sféry. Byla to jedna z mála skupin, která existovala až do

osvobození, většina z ostatních spolků a stran zanikla někdy v polovině druhé světové války.

Z dalších výrazných moravských stran určitě stojí za zmínku takzvané zelené hákové kříže, jinak strana s předlouhým názvem Národně socialistická česká dělnická a rolnická strana.

Pozoruhodná byla především osobou svého vůdce, jímž byl František Mikuláš Mlčoch.

Mlčoch byl původně rakouský důstojník, pak krátce důstojník československých legií. Z těch byl propuštěn a stal důstojníkem srbských legií, nakonec byl důstojníkem Rudé armády. V roce 1919 se vrátil už s rodinou, kterou založil v Rusku, do Československa. Prohlásil se ovšem za majora československých legií a tehdejší ministr Klofáč mu kupodivu uvěřil. Mlčoch byl jmenován zástupcem velitele pražské posádky a dokonce povýšen na podplukovníka. Protože se ale později stal jedním ze zakládajících členů komunistické strany a účastnil se pochodu husitských žen na Hrad, byl z armády propuštěn. Také byl s dalšími komunisty jedním z aktérů kladenského pokusu o převrat a se svým přítelem Antonínem Zápotockým byl zatčen a odsouzen k osmi měsícům vězení. V roce 1923 se odstěhoval do Sovětského svazu. Vrátil se někdy po roce 1933 a živil se různě. Byl prodejcem vína, zároveň vyučoval jeptišky cizím jazykům, kterých uměl asi šest. Po vzniku protektorátu založil Mlčoch tu svou obskurní stranu a měl poměrně velké politické ambice.

Zajímavá byla symbolika strany. Používali vlajku NSDAP, ovšem hákový kříž nebyl černý, ale zelený. Mlčoch to vysvětloval tak, že rudá barva představuje spojení s dělnickou třídou a zelený hákový kříž spojení s půdou. Vždycky totiž opakoval, že je synem z hanácké chalupy či z moravské hroudy.

Tato strana by snad byla směšná, kdyby řada jejích členů nekolaborovala natolik, že udávala spoluobčany gestapu. Nejen občan z kojetínského okolí tak skončil v rukou gestapa, někteří byli ubiti nebo popraveni. Používali také značný nátlak na starosty obcí v regionu a snažili se je i udáváním dostat z jejich pozic a získat je,

což se jim zpravidla nepodařilo.

Na konci druhé světové války se Mlčoch pokusil přejít na druhou stranu tím, že vydal odboji plány opevnění některých moravských posádek. Nicméně po válce byl pochopitelně jako jeden z výrazných kolaborantů zatčen a mimořádným lidovým soudem v Uherském Hradišti odsouzen k trestu smrti.

Hovoří historik Petr Hofman z Ústavu pro soudobé dějiny Akademie věd ČR:

Radolu Gajdu nemůžeme označit za programového kolaboranta. Vždy zůstal výrazně protiněmecký a nevyvíjel žádné výraznější aktivity, které by směřovaly ke kolaboraci. Naopak se podílel na určitých formách podpory odbojového hnutí. A to finanční pomocí některým perzekvovaným osobám, ale i spoluprací s některými odbojovými složkami, které například vysílaly v prvním období okupace československé vlastence do zahraničí.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

U některých jednotlivých osobností jejich skutečně vyhraněný xenofobní názor, především jejich antiněmectví, vedl k tomu (s velkým překvapením pro dnešní badatele), že našli kontakty k odboji a dokonce se odboje účastnili.

Byl to třeba případ jednoho ze zakládajících členů Národní obce fašistické Jana Karlíka (bývalého štábního kapitána, v meziválečném období advokáta), který byl velmi aktivní v odboji a potom byl Němci popraven. A v koncentračním táboře zemřel rovněž jeden z otců českého fašismu, doktor inženýr Zdeněk Zástěra, který spolupracoval v odbojových aktivitách s premiérem Eliášem a snažil se, seč mohl, zamezit vstupu vlnajkařů na legální politickou scénu.

Dá se tedy říct, že nacistická okupace paradoxně rozštěpila český fašismus.

Kotlán: Tehdy se ukázalo, že část českých fašistů je fašisty jen z kariérismu, a když zvítězila německá forma fašismu, ochotně

přestoupili a stali se konfidenty a kolaboranty. Kdežto ti čeští fašisté, kteří byli fašisty z přesvědčení, utlumili svou činnost a přestali se zajímat o politický život. A to se týkalo i vedení v čele s Gajdou.

Které fašistické iniciativy a aktivity byly nejsilnější? Tedy kromě Vlajky.

Baloun: V období protektorátu by to byla obnovená Národní obec fašistická, přestože Gajda její členy zavedl do Národního souručenství, čímž ji rozpustil. A pak by to mohly být zelené hákové kříže a Český národně sociální tábor a podobně.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Za druhé republiky vznikly poměrně silné fašistické skupiny také na Brněnsku. V jejich čele stál hoteliér Jaromír Vala, kolem kterého vznikla polovojenská skupina Fašistické gardy. Později po spojení části členstva těchto gard s Vlajkou vznikly Svatoplukovy gardy. Vala organizoval antisemitské pochody Brnem, kterých se účastnili i příslušníci SA. Během těchto pochodů docházelo k násilným útokům na židovské spoluobčany. Všeobecně se tvrdí, že při nich měl být zavražděn jistý doktor Drexler. Podařilo se mi náhodou objevit jeho pitevní zprávu a zdá se, že zřejmě zemřel na infarkt, ovšem s velkou pravděpodobností právě kvůli hrůze z toho, co viděl kolem sebe.

Jedním z nejobávanějších mužů okolo Jaromíra Valy byl jistý František Vocílka, který používal umělecké jméno Karel Mario. To byla skutečně záhadná osoba. Po válce se domnívali, že to byl redaktor, někdo tvrdil, že to byl zpěvák Armády spásy, a další, že organizoval prostituci. Vocílka byl velice nebezpečný udavač. Kvůli podvodům nakonec skončil ve vazbě gestapa v Kounicových kolejích. Tam se stal obávaným kápem a údajně ubil několik spoluvězňů.

Jeho osud se nikdy nepodařilo stoprocentně odhalit. Podle

některých názorů byl po válce bez soudu popraven, podle některých zahynul při bojích o Brno. Nelze ale vyloučit ani to, že se mu podařilo uprchnout do západní Evropy a žít pod falešnou identitou.

Jak se chovali lidé k českým fašistům, když skončila válka? Vyřizovali si s nimi účty?

Baloun: Určitě. Vzhledem k tomu, že dekrety, které se vztahovaly na kolaboraci, kam byli čeští fašisté zařazeni, měly platnost od května 1938: tedy na období ohrožení republiky, pak na druhou republiku a poté na protektorát. Fašisté tak byli většinou souzeni a byly s nimi vyřizovány účty za jejich chování ve druhé republice, kde byli nejvíce vidět.

Kotlán: Většina českých fašistů ukončila činnost už před druhou republikou a později protektorátem, takže byli v pozadí zájmu a asi nebyli těmi hlavními, na koho se zaměřovala nenávist. Spíš to bylo zaměřeno právě na jednotlivce, kteří byli vyloženými kolaboranty.

Hovoří historik Ivo Pejčoch z Vojenského historického ústavu:

Radola Gajda byl po válce vzat do vazby, byl vyšetřován Národním soudem v Praze. Nebylo to tak za činnost za války, protože nekolaboroval, ale za jeho účast v Českém národním výboru. Ten vznikl v den okupace a snažil se vytvořit pravicovou vládu, měl však vyloženě jepičí život. A také to samozřejmě byl trochu trest za jeho aktivity ve 30. letech a v období druhé republiky.

Odsouzen byl pouze ke dvěma letům vězení, které v podstatě pokryly vazbu, takže byl velmi krátce po vynesení rozsudku propuštěn. Gajda byl však vážně nemocen a nedlouho nato, v roce 1948, zemřel údajně na leukémii.

Myslíte si, že současní neofašisté, neonacisté asi v této souvislosti říci nejde, mohou navazovat na kořeny starého českého fašismu?

Kotlán: Můžou nebo to rozhodně dělají. Spojovacím článkem mezi českým fašismem, nacismem a současným neofašismem a

neonacismem je antisemitismus. Ten zůstává ve všech těchto hnutích. S tím dalším už ale mají ideologické potíže. Takže není vždy jasné, jestli současné uskupení je neonacistické nebo neofašistické, ať skrytě nebo zřejměji, protože ty prvky míchají dohromady a vytvářejí různé konstrukty, jako že jsme coby Češi jakousi slovanskou větví, slovanským kmenem vyvolené árijské rasy a podobně. Nelze to tedy přesně identifikovat, ale inspiraci mají.

(redakčně kráceno)